

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 17 (30)

Суми – 2019

**SECTION 3
CIVIL LAW AND PROCESS; FAMILY LAW;
INTELLECTUAL PROPERTY RIGHT**

**СЕКЦІЯ 3
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i17.p:37>

СІМЕЙНО-ПРАВОВІ ДОГОВОРИ ТА ЇХ РОЛЬ У ВРЕГУЛЮВАННІ СІМЕЙНИХ СПОРІВ

Кисельова Олена Іванівна,
*доктор юридичних наук,
доцент кафедри
адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

Кохтенко Рима Володимирівна,
*Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

В статті визначено сутність сімейно-правового договору, його мета, проаналізовано особливості договірної регулювання сімейних спорів. З урахуванням положень чинного сімейного законодавства України в статті розглянуто особливості конструкції сімейно-правового договору. Проведено класифікацію сімейних договорів, які можуть укладатися між фізичними особами-суб'єктами сімейних правовідносин виходячи з положень норм Сімейного кодексу України.

Визначено, що сімейно-правовий договір є приватно-правовим актом, який укладається з метою врегулювання сімейних відносин між членами сім'ї. Такий приватно-правовий акт ґрунтується на положеннях рівності сторін, їх вільному волевиявленні та майновій самостійності. З'ясовано, що суб'єктами, які можуть укласти сімейно-правові договори є виключно фізичні особи, які наділені такою характеристикою, як родинний або сімейний стан. Змістом сімейно-правового договору можуть бути як майнові, так і немайнові сімейні права та обов'язки.

Досліджено, що сімейно-правові договори відіграють надзвичайно важливу роль у врегулюванні сімейних спорів та є альтернативою щодо вирішення таких спорів у судовому порядку. Значення сімейно-правових договорів у врегулюванні сімейних спорів полягає у тому, що вони урегульовують майнові та немайнові правовідносини між фізичними особами - суб'єктами сімейних правовідносин, відповідно до їх волі, з урахуванням їхніх особистих поглядів на взаємовідносини в сім'ї.

Запропоновано шляхи розв'язання проблем, які перешкоджають укладанню договорів учасниками сімейно-правових відносин з метою врегулювання сімейних спорів.

Ключові слова: юридична конструкція, сімейно-правовий договір, конструкція договору, суб'єкти договору, зміст договору, умови договору, форма договору, мета договору, види договорів.

Kiseleva O.I., Kohtenko R.V. The family-legal agreements and their role in resolving family disputes. The article defines with a definition of the family - law contract, its purpose, and analyzes the peculiarities of contractual regulation of family disputes. In the consideration of the premises the current family- law of Ukraine, the article deals with the peculiarities of the construction of the family-legal contract, namely.

Classification of the family –law contracts, which can be concluded between individuals - subjects of family legal relations based on the provisions of the norms of the Family Code of Ukraine.

It is determined that the family-legal agreement is a private-law act, which is concluded with the aim of regulating family relations between family members. Such a private legal act is based on the provisions of equality of the parties, their free expression of will and property independence. It was found out that the subjects who can enter into family-legal contracts are exclusively individuals who are endowed with a characteristic such as family or marital status. The content of the family law contract may be both property and non-property family rights and obligations.

It was investigated that family law treaties play an extremely important role in settling family disputes and are an alternative to solving such disputes in court. The value of family law contracts in settling family disputes is that they regulate property and non-property relationships between individuals - subjects of family relationships, according to their will, taking into account their personal views on family relationships.

The ways of solving problems that hinder the conclusion of contracts by the participants of family-legal relations with the aim of settling family disputes are offered.

Key words: legal structure, family-law contract, construction of the contract, subjects of the contract, the content of the contract, terms of the contract, the form of contract, the purpose of the contract, types of contracts.

Постановка проблеми. Врегулювання сімейних спорів за договором між їх суб'єктами, які мають право самостійно визначати зміст своїх сімейних правовідносин є одним з важливих принципів сімейного права. Нині Сімейним кодексом України передбачено низку сімейно-правових договорів, які відіграють надзвичайно важливу роль у врегулюванні сімейних спорів.

Дотепер суб'єкти сімейних правовідносин з кожним роком все більше укладають сімейно-правові договори з метою врегулювання сімейних відносин. Використання договірної форми щодо врегулювання сімейних правовідносин дозволяє врахувати численні потреби людей і різноманітні обставини, які впливають на життя конкретної сім'ї. Отже, шляхом укладення, зміни чи розірвання сімейно-правових договорів можна найбільш повно врахувати інтереси кожної родини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання сімейно-правового договору та його ролі у врегулюванні сімейних спорів досліджувалося низкою відомих вітчизняних вчених. Серед робіт по зазначеній темі можна відмітити праці таких авторів, як І.В. Жилінкової, О.В.Некрасової, З.В. Ромовської, Є.О.Харитонова та інших. Основним

надбанням цих робіт є аналіз сімейно-правового договору, договірні засади регулювання сімейних спорів, договірне регулювання відносин подружжя, свобода договору в сімейному праві.

Метою статті є сутність та характеристика сімейно-правових договорів і комплексний аналіз основних проблемних питань відносно сфери регулювання сімейних спорів за допомогою сімейно-правового договору.

Основні результати дослідження. Сімейно-правовим договорам притаманні усі загальні риси та особливості договорів у цивільному праві.

Поняття «договору» у доктрині традиційно розглядається у різних значеннях, а саме: як підстава виникнення зобов'язання (тобто як юридичний факт, який породжує певні зобов'язання); як правовідношення; як документ про фіксацію укладення угоди; як правочин; а, інколи, і як зобов'язання [3, с. 39-41]. Будучи підставою виникнення, зміни або припинення правовідносин, договір визначає і зміст цих правовідносин, а також регулює поведінку сторін.

Договір є однією з найдавніших та найтипівіших юридичних конструкцій, яка найчастіше застосовується в цивільному

законодавстві. У сімейному праві конструкція договору має свої особливості, що зумовлені її особливостями сімейно-правових відносин, які характеризуються рівністю учасників та індивідуальним характером, що унеможлиблює передачу прав та обов'язків іншим особам, і суб'єктами сімейних правовідносин, а також на вимоги, що впливають з сімейно-правових відносин, не поширюється позовна давність, за винятком випадків, передбачених законом [5, с. 136].

З прийняттям Сімейного кодексу значно розширилась свобода договірних взаємовідносин в сім'ї, в результаті чого договір в сімейному праві набуває значення одного з загальних видів юридичних фактів, які тягнуть виникнення, зміну та припинення прав та обов'язків сторін. Офіційно це визначено у ч. 2 ст. 7 Сімейного кодексу України, яка проголошує, що сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками [1]. Принцип свободи договору дозволяє особам укласти правочини для реалізації власних прав і інтересів. Якщо такий договір не передбачений актами цивільного законодавства, він має відповідати загальним засадам цивільного законодавства.

Сімейно-правові договори належать до договорів приватного права, адже вони є типовими для відносин, які у цілому базуються на засадах рівності сторін, їх вільному волевиявленні та майновій самостійності. Ознакою, яка характерна для галузей приватного права, є те, що кожна галузь має свій інструмент диспозитивного методу регулювання, зокрема, цивільне право – цивільно-правовий договір, сімейне право – сімейний договір, трудове право – трудовий договір.

Сімейно-правовими вважають договори, що укладаються фізичними особами і спрямовані на встановлення, зміну або припинення сімейних прав та обов'язків [9, с. 54].

Прихильники теорії «сімейне право – підгалузь цивільного права» договори в сімейному праві розглядають як самостійну групу цивільно-правових договорів, що мають істотну специфіку, зумовлену особливостями сімейно-правових відносин. Зокрема, О.В. Некрасова сімейно-правовим договором вважає домовленість, яка має ознаки цивільного правочину, між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами як суб'єктами сімейних і водночас цивільних правовідносин, про виникнення, зміну та припинення майнових, а в окремих випадках особистих немайнових прав та обов'язків, що обумовлені їх сімейно-правовими зв'язками [7, с. 108].

На нашу думку, сімейно-правові договори – це договори, які укладаються виключно між фізичними особами – суб'єктами сімейних правовідносин і спрямовані на встановлення, зміну чи припинення сімейних прав та обов'язків і є обов'язковими до виконання, якщо зміст договору не суперечить вимогам Сімейного кодексу України, іншим законам України та моральним засадам суспільства. Під час укладення сімейно-правових договорів особливе значення має факт шлюбу, споріднення, влаштування дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування.

Вважаємо зазначити, що до сімейно-правових договорів належать: шлюбний договір, договори подружжя щодо умов та порядку надання утримання одне одному (ст. 78 СК України) або припинення права на утримання (ст. 89 СК України), батьки можуть укласти договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини (ч. 4 ст. 157 СК України), визначення місця проживання дитини у разі розірвання шлюбу, порядку участі у забезпеченні умов життя дитини того з батьків, хто буде проживати окремо, так званий «договір про розірвання шлюбу» [8, с. 39] (ч. 1 ст. 109 СК України), договір матері та батька про сплату аліментів на дитину (ст. 189 СК України), та про припинення права дитини на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно (ст. 190 СК України), договір дружини та чоловіка про визначення порядку користування нерухомим майном (ст. 66 СК України) та про поділ нерухомого майна (ст. 68 СК України) тощо.

Основна мета сімейного договору – спрямованість на виникнення, зміну та припинення сімейних прав та обов'язків. Г.М. Ахмач зазначає, що «роль договору у цивільному та сімейному праві має певні відмінності, – у сімейному праві договір має менше значення в порівнянні з його роллю у цивільному праві, оскільки договір у сімейному праві не може бути самостійною підставою для виникнення або припинення сімейних правовідносин, він може бути тільки підставою для зміни сімейних правовідносин (виняток становить договір про патронат)» [2, с. 156].

Особливим видом сімейно-правових договорів, які відповідають меті виникнення сімейних правовідносин, є договір про патронат та договір сурогатного материнства. З приводу останнього І. Я. Верес зазначає, що «його основною метою є реалізація дружиною та чоловіком права на материнство та батьківство, передбачене у ст. ст. 49–50 СК України, у випадку, коли дружина з фізіологічних причин не може самостійно

виносити та народити дитину. Укладення договору між подружжям і сурогатною матір'ю спрямоване на виникнення сімейних відносин між подружжям і новонародженою дитиною» [4, с. 163].

Основна конструкція договору закріплена в Цивільному кодексі України, а конструкції договорів, закріплені в інших нормативних актах (Кодексі законів про працю України, Кодексі адміністративного судочинства України, Сімейному кодексі України та інших актах), повинні відображати основні структурні елементи даної конструкції. Конструкція договору складається з наступних елементів: суб'єктний склад договору, його умови (предмет, строк), права та обов'язки сторін, форма договору.

Суб'єктами сімейно-правових договорів є подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родичі, відносини між якими регулює СК України (ч. 1 ст. 9 СК України), а також особи, які проживають однією сім'єю, або родичі за походженням, відносини яких не врегульовані СК України (ч. 2 ст. 9 СК України). Залежно від суб'єктного складу можна виділити наступні групи сімейно-правових договорів: 1) договори подружжя – договір про порядок користування майном, шлюбний договір, аліментний та ін.; 2) договори осіб, які проживають однією сім'єю; 3) договори батьків щодо виховання та утримання дитини; 4) договори між батьками та дітьми; 5) договори родичів; 6) договір, стороною якого є сурогатна мати. До сімейно-правових слід віднести договори, однією із сторін в яких є орган, який прийняв рішення про створення прийомної сім'ї чи дитячого будинку сімейного типу, орган опіки та піклування в договорі патронату [5, с. 139].

Ми вважаємо, що зміст сімейно-правового договору становлять як майнові, так і немайнові сімейні права та обов'язки. Наприклад, для шлюбного або аліментного договору притаманним є наявність виключно майнових прав та обов'язків. В свою чергу договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини, передбаченого ст. 157 СК України може включати умови майнового та немайнового характеру.

До істотних умов сімейно-правового договору перш за все необхідно віднести умови про предмет договору, строк та інші умови, які важливі для договорів цього вигляду. Наприклад, предметом договору про сплату аліментів є надання утримання однією стороною іншій стороні. У зазначеному вище договорі сторони встановлюють розмір, умови, порядок і строки виплати аліментів, підстави зміни і розірвання договору, відповідальність за прострочення виплати аліментів.

Форма сімейно-правових договорів – письмова, як правило, нотаріально посвідчена, в окремих випадках потребує державної реєстрації (наприклад, договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно – ст. 190 СК України) [1].

Особливістю сімейно-правових договорів є те, що вони мають особисто-довірчий характер, тобто права та обов'язки, з приводу яких укладається договір, не можуть здійснюватися третіми особами в силу особливих сімейно-правових зв'язків між учасниками сімейно-правових відносин. Виходячи з такої характеристики, варто наголосити на неможливості застосування при регулюванні правовідносин у сімейній сфері ряду цивільно-правових інструментів, а саме: 1) заміни осіб в сімейно-правовому договорі; 2) виконання зобов'язання третіми особами; 3) переадресація та передоручення виконання тощо [6, с. 31].

Сімейно-правові договори відіграють надзвичайно важливу роль у врегулюванні сімейних спорів та є альтернативою щодо вирішення таких спорів у судовому порядку. На практиці фактично для кожної сфери сімейних відносин розроблена система сімейно-правових договорів, що ґрунтується на новітніх вимогах сімейного законодавства України.

Значення сімейно-правових договорів у врегулюванні сімейних спорів полягає у тому, що вони урегулюють майнові та немайнові правовідносини між фізичними особами – суб'єктами сімейних правовідносин, відповідно до їх волі, з урахуванням їхніх особистих поглядів на взаємовідносини в сім'ї. Більше того, такі договори зазвичай є взаємовигідними для сторін, які його укладають, вони виступають інструментом вирішення сімейних спорів між суб'єктами сімейних правовідносин.

Проте варто констатувати, що на сьогоднішній день в Україні громадяни не довірливо ставляться до укладення сімейно-правових договорів. Однією з причин є невисокий рівень правової культури населення, необізнаність та недовіра до юридичних механізмів, в результаті чого особи бояться укласти такий договір, так як не проінформовані у його можливостях.

Тому на сьогодні держава має зробити необхідні кроки задля підвищення рівня поінформованості населення щодо переваг укладення такого роду договорів шляхом розміщення інформації в ефірі теле- та радіомовлення, у тому числі через друковані засоби масової інформації. Також нашій державі необхідно перейняти практику країн

Європейського Союзу, в яких більш чіткіше врегульовано питання укладання сімейно-правових договорів, що в результаті сприятиме вирішенню сімейних спорів у позасудовому порядку, заощаджуючи час, витрати на судові справи і при цьому мирно врегулювавши сімейні спори.

Висновки. Сімейно-правові договори - це запорука успішного вирішення сімейних спорів між учасниками сімейних правовідносин, які домовилися про власні дії на випадок непередбачуваних обставин. Саме завдяки сімейно-правовому договору можна цивілізовано

врегулювати спір з приводу поділу майна подружжя, щодо надання утримання одне одному або припинення права на утримання, здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини, вирішення питання щодо місця проживання дитини у випадку розірвання шлюбу тощо.

Сімейно-правові договори укладаються виключно між фізичними особами, що пов'язані відносинами родинності та шлюбу. Істотними умовами таких договорів є предмет, строк, права та обов'язки сторін, а також форма договору.

Література:

1. Сімейний кодекс України: Закон від 10.01.2002 № 2947-III. Відомості Верховної Ради України від 31.05.2002, № 21, стаття 135.
2. Ахмач Г.М. Вплив цивільного права на регулювання договірних правовідносин членів сім'ї. Г.М. Ахмач. Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. 2009. Вип. 51. С. 151–157.
3. Боднар Т.В. Договірне право України. Загальна частина: Навч. посібн. Т.В.Боднар, О.В.Дзера, Н.С.Кузнецова та ін.; за ред. О.В.Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
4. Верес І.Я. Договір про сурогатне материнство. І. Я. Верес. Науковий вісник УжНУ. Серія Право. Вип. 20. Ч. 2. Т. 1., 2013. С. 163–165.
5. Дутко А.О. Договір як регулятор сімейних відносин: особливості конструкції. А. О. Дутко. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2013. Вип. 3. С. 135-142.
6. Михальнюк О. Поняття та особливості сімейно-правового договору. О. Михальнюк. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2013. Вип. 4. С. 27-32.
7. Некрасова О.В. Розвиток договору як регулятора сімейних відносин. О.В.Некрасова. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Т. 24 (63). № 2. 2011. С. 104–109.
8. Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник [для студ. вищ. навч. закл]. З. В. Ромовська. К.: Правова єдність, 2009. 500 с.
9. Харитонов Є.О. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України; за ред. Є. О. Харитонова. – Харків, ТОВ «Одісей», 2006. 552 с.